

І. Тарасова,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕНАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Останнім часом зміни законодавства в питаннях кримінальної відповідальності, у більшості випадків, спрямовані на посилення відповідальності задля захисту національної безпеки. Але, незважаючи на пріоритетність посилення захисту нацбезпеки та боєздатності країни під час повномасштабного вторгнення росії, захист життя та здоров'я людини, як у прифронтових зонах, так і у глибокому тилу завжди є важливим. Враховуючи підступність ворога, який порушуючи всі правила ведення війни, знищує цивільну інфраструктуру по всій країні, не переймаючись за життя цивільного населення, маємо зосередитись на покращенні якості надання невідкладної домедичної допомоги. І хоча надання домедичної допомоги у надзвичайних ситуаціях не завжди пов'язана з війною, саме зараз через обстріли території України спостерігається збільшення випадків залучення до надання домедичної допомоги рятувальних служб. Надання домедичної та/або невідкладної медичної допомоги, особливо після обстрілів на місцях руйнувань є вкрай важливим, а відтак і відповідальність за ненадання домедичної допомоги має бути чітко визначена у межах кримінального законодавства.

Незважаючи на те, що пройшло більше 10 років з прийняття Закону України «Про екстрену медичну допомогу», нормативне закріплення у кри-

мінальному законодавстві України підстав для притягнення до відповідальності за ненадання домедичної допомоги досі не було сформульоване у Кримінальному кодексі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень та публікацій, щодо надання чи ненадання домедичної допомоги у невідкладних станах свідчить про те, що ця тема загалом розглядаються медичними працівниками, з точки зору порядку дії з медичної точки зору, такими як Дудка П. Ф., Добрянський Д. В., Бодарецька О. І., Петелицька Л. Б., Федоренко М. Наразі ця тема не є дослідженою науковцями правниками щодо визначення підстав застосування кримінальної відповідальності за ненадання домедичної допомоги. Над загальними проблемними питаннями нормативно-правового регулювання надання домедичної допомоги немедичними працівниками працювали такі як Волянський П. Б., Долгий М. Л., Макаренко А. М., Дрозденко Н. В., Стрюк М. П. та інших.

Формулювання цілей статті. Необхідність у дослідженні питання застосування юридичної відповідальності за ненадання домедичної допомоги викликана необхідністю виправлення прогалин у законодавстві України. Незважаючи на те, що іде активне реформування сфери охорони здоров'я правове визначення підстав для притягнення до відповідальності

за ненадання домедичної допомоги досі не було сформульоване у Кримінальному кодексі України. Метою статті є розробка пропозицій щодо визначення складу кримінального правопорушення «Ненадання домедичної допомоги або необґрунтована відмова у її наданні» як самостійного злочину.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про екстрену медичну допомогу» було введено до правової сфери поняття «домедичної допомоги» та закріплено положення, що особи без спеціальної медичної освіти, які, відповідно до службових обов'язків, опиняються першими на місці надзвичайної події, мають надавати першу (невідкладну) або домедичну допомогу потерпілим особам. Це фахівці рятувальних служб, працівники транспорту, поліцейські чи фахівці підрозділів ДСНС, яких викликали свідки чи потерпілі [1].

Значення професійності та своєчасності дій під час трагедій, пов'язаних з травмування людей чи настанням у людини «невідкладного стану», важко переоцінити. Так, спираючись на дані, які наведені у статті науковців з Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця: «Значна частина пацієнтів, що потребують невідкладної медичної допомоги, гине через її несвоєчасність або неадекватність. Відомо, що відсутність допомоги важко постраждалим протягом 1 години після ушкодження збільшує кількість смертельних наслідків на 30%, до 3 годин – на 60%, до 6 годин – на 90%. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я близько 20% загиблих внаслідок нещасних випадків у мирний час могли б бути врятовані, якби вони вчасно отримали першу медичну допомогу» [2]. Наразі у відкритому доступі відсутні актуальні дані, щодо кількісних показників (відсотків) врятованих життів під час надання домедичної допомоги працівниками ДСНС у воєнний час. Тому у даній роботі

будемо оперувати показниками довоєнного часу.

Спираючись на розуміння великого значення надання якісної домедичної допомоги та положень законодавства маємо визначити, що для введення кримінальної відповідальності за ненадання домедичної допомоги у формі окремого складу злочину, важливо визначитись з ключовими поняттями. Серед ключових понять є саме «домедична допомога». Чинне законодавство про охорону здоров'я в Україні надає так визначення: домедична допомога – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи [1].

В той же час, у практичній медичній діяльності та науковому колі існують близькі за суттю поняття – «перша медична допомога» та «невідкладна допомога», які не мають закріплення у законодавстві. Наприклад, М. Федоренко надає таке визначення: «Перша медична допомога – це найпростіші медичні дії, що виконуються безпосередньо на місці пригоди терміново після травми. Вона надається, як правило, не медичними працівниками, а особами, що на момент пригоди перебувають поруч, безпосередньо на місці пригоди або поблизу від постраждалого» [3].

Однак, на наш погляд, більш коректним є термін «перша невідкладна допомога», а саме – здійснення невідкладних дій, спрямованих на рятування та збереження життя особам-потерпілим при нещасних випадках чи невідкладних станах, до

прибуття бригади екстреної медичної допомоги, тими особами, які перебувають на місці під час події, у тому числі особи, які мають знання та навички з надання медичної чи домедичної допомоги. Таким чином, можна сказати, що дії з надання першої невідкладної допомоги можуть проводитися або до прибуття рятувальних служб, або вже працівниками рятувальних служб, у такому випадку ці дії набувають правового характеру домедичної допомоги.

Разом з тим, правомірність надання домедичної допомоги необхідно розглядати разом з визначенням «належного виконання службових повноважень» особою. Належне виконання службових повноважень з надання домедичної допомоги – це вчинення певних дій особи спрямованих на збереження життя та здоров'я людини, під час виконання професійної діяльності, яка не є медичною практикою. Особливість правового регулювання надання домедичної допомоги полягає в тому, що дії з рятування життя, здоров'я здійснюється немедичними працівниками та лише по відношенню до осіб, які перебувають у невідкладних станах. Перелік невідкладних станів (29 невідкладних станів) та порядок надання домедичної допомоги чітко визначені у Наказі МОЗ № 441 від 09 березня 2022 року [4].

Дослідження питання щодо кримінальної відповідальності за ненадання домедичної допомоги в Україні вимагає проведення розмежування підстав притягнення до відповідальності. Юридичними підставами є, по-перше, той факт, що особа є службовою особою спеціального органу: аварійно-рятувальних служб, державної пожежної охорони, ДСНС, національної поліції, аптек, аптечних пунктів. По-друге, службові (посадові) особи в обов'язковому порядку пройшли спеціальну медичну підготовку з надання домедичної допомоги і тому несуть відповідальність за необгрунтовану відмову в її наданні. По-третє, певні дії з рятування

життя та здоров'я людини проводяться безпосередньо під час виконання професійних обов'язків. Маємо наголосити, що ті ж особи, у випадку коли вони стали свідками надзвичайної події поза часом виконання службових обов'язків, мають право надавати «першу невідкладну допомогу» та на них розповсюджується положення ЗУ «Про екстрену медичну допомогу» лише в частині п. 3, ст. 3, тобто обов'язку викликати бригаду екстреної медичної допомоги та *за можливості* надати необхідну допомогу [1]. З цього робимо висновок, що поза робочого часу ці суб'єкти права не несуть відповідальність за ненадання домедичної допомоги як службові особи, але мають інші обов'язки відповідно до ЗУ «Про екстрену медичну допомогу».

Для подальшого вдосконалення законодавства України та усунення правових прогалин, які пов'язані з реалізацією ст. 15 ЗУ «Про екстрену медичну допомогу» [1], вважаємо за необхідне ввести до Кримінального кодексу України склад кримінального правопорушення «Ненадання домедичної допомоги або необгрунтовану відмову у її наданні» у формулюванні: «Ненадання без поважних причин або необгрунтована відмова у наданні домедичної допомоги потерпілому у невідкладному стані службовою (посадовою) особою, яка має згідно з законодавством та посадовими обов'язками надавати домедичну допомогу, що призвело до тяжких наслідків».

Розглянемо більш уважно елементи запропонованого складу кримінального правопорушення. Маємо визначити, що родовим об'єктом цього злочину є життя та здоров'я людини.

З об'єктивної сторони правопорушення виражається у формі бездіяльності: особа, яка за своїми службовими чи посадовими обов'язками повинна володіти основними практичними навичками з рятування та збе-

реження життя та здоров'я людини та зобов'язана вчинити дії у певній послідовності, відповідно до Наказу МОЗ № 441 від 09 березня 2022 року [4], без поважних причин не зробила цього або необґрунтовано відмовила у вчиненні таких дій, що призвело до тяжких наслідків. Під тяжкими наслідками слід розуміти тяжких тілесних ушкоджень або смерті потерпілої особи.

Ця теза приводить нас до висновку про необхідність визначення змістовного наповнення терміну «необґрунтовано відмовила у наданні домедичної допомоги». Так, за загальним правилом, надання допомоги у надзвичайних обставинах не має ставити під загрозу життя та здоров'я інших осіб, у тому числі і самих рятувальників. Алгоритм дій для рятувальників, після прибуття на місце події починається з: «впевнитись у власній безпеці до моменту наближення до потерпілого» [5]. Незважаючи на вимоги чи благаання постраждалих або очевидців, оцінювання ступеню ризику та небезпеки лежить на самому працівникові аварійно-рятувальної служби або інших працівників, обов'язки яких пов'язані з рятуванням, у тому числі з наданням домедичної допомоги. Таким чином, кримінальна відповідальність має наступати лише у випадках, коли службова особа мала фізичну та/або технічну можливість надання необхідної допомоги з урахуванням фактичних обставин та обстановки на місці події але свідомо не виконувала необхідних дій.

Суб'єкт даного кримінального правопорушення, як вже зверталась увага, є спеціальним. У цьому є ключова відмінність від складу злочину за ст. 136 КК (ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані) чи ст. 139 КК (ненадання допомоги хворому медичним працівником). Якщо брати за основу норми ЗУ Про екстрену медичну допомогу, то суб'єктом має бути: «особа, яка не має медичної освіти, але за

своїми службовими обов'язками повинна володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини» [1]. Таким чином, на момент надання домедичної допомоги особа не є медичним працівником, а є працівником (службовцем) переважно державних органів до службових обов'язків якої належить прибуття на місце надзвичайної ситуації та проведення певних рятувальних дій.

Стаття 12 зазначеного Закону визначає певний перелік таких служб та посад, хоча він є відкритим і тому питання щодо чіткого визначення служб та посад, які входять до категорії «інші особи» має вирішуватись на підставі спеціального законодавства, яке закріплює обов'язок «володіння основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини та/або навичок надання домедичної допомоги» для працівників (службовців).

Таким чином, визначення суб'єкта як спеціального має наступні характеристики:

- а) вік кримінальної відповідальності – з 16 років;
- б) службова/посадова особа (несе службу), або є фармацевтом;
- в) відповідно до посадової інструкції повинні пройти спеціальне навчання з надання домедичної допомоги та володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини;
- г) відповідно до законодавства України, особи зобов'язані здійснювати дії та заходи з надання домедичної допомоги, безпосередньо на місці події;

д) особа має практичні навички, що підтверджується документом про отримання знань з надання домедичної допомоги. Це сертифікат, без отримання якого працівник не має бути допущеним до несення служби (до праці), особливо з рятування життів.

У той же час, така ознака як наявність чи відсутність медичної освіти

(неповної медичної освіти) у службової (посадової) особи аварійно-рятувальних служб, поліціанта чи службовця ДСНС, не повинна мати вирішального значення щодо визначення суб'єкта як спеціального. Наявність повної чи неповної медичної освіти має враховуватись при вирішенні питання про якість надання домедичної допомоги. Це може розглядатись судом як додаткова характеристика особи, що свідчить про її можливість усвідомлювати наслідки (їх тяжкість) ненадання чи неналежного надання домедичної допомоги, тому має розглядатись як обтяжуюча обставина при визначенні розміру покарання.

Стосовно суб'єктивної сторони злочину – вона має характеризуватись умисною формою вини, тобто правопорушник має розуміти протиправний характер своєї бездіяльності, усвідомлювати, що особа перебуває у невідкладному стані та мати фактичну змогу надати потерпілому допомогу. Суб'єктивне ставлення до наслідків бездіяльності має характер необережності.

Окремо маємо приділити увагу практичному розв'язанню щодо притягнення до кримінальної відповідальності за ненадання домедичної допомоги, яке існує наразі в Україні. Практика визначає діяння співробітників аварійно-рятувальних служб та інших працівників, обов'язки яких пов'язані з наданням домедичної, як сукупність кримінальних правопорушень та кваліфікується за статтями за ст. 136 (ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані) та ч. 2 ст. 367 (Службова недбалість) Кримінального кодексу України [6, с. 65]. У такій сукупності кримінальних правопорушень ч. 1 ст. 136 ККУ є проступком, ч. 2 ст. 367 ККУ – нетяжким злочином. Таким чином, законодавець визначає, що неналежне виконання службових обов'язків має більшу суспільну небезпеку ніж ненадання допомоги

особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, що на наш погляд не відповідає ступеню суспільної небезпеки при ненаданні домедичної допомоги, оскільки життя та здоров'я людини має найбільшу цінність у суспільстві.

Висновки. Підсумовуючи вище вказане, маємо визначити, що питання нормативного регулювання притягнення до кримінальної відповідальності за ненадання домедичної допомоги або необгрунтовану відмову у її наданні потребує уважного розгляду та має бути закріплено у законодавстві України. Зважаючи на ступень суспільної небезпеки та особливості юридичних підстав для притягнення до кримінальної відповідальності пропонуємо доповнити Кримінальний кодекс України та ввести окремий склад кримінального правопорушення закріплену у статті 139-1 «Ненадання домедичної допомоги або необгрунтовану відмову у її наданні» у формулюванні: «Ненадання без поважних причин або необгрунтована відмова у наданні домедичної допомоги потерпілому у невідкладному стані службовою (посадовою) особою, яка має згідно з законодавством та посадовими обов'язками надавати домедичну допомогу, що призвело до тяжких наслідків». Питання щодо визначення можливої міри та розміру покарання й інші аспекти кваліфікації потребують подальшого дослідження та наукового обговорення.

Актуальність теми даного дослідження обумовлена тим, що в Україні, в наслідок повномасштабного вторгнення росії та постійних обстрілів цивільної інфраструктури протягом останніх трьох років спостерігається збільшення випадків надання домедичної допомоги працівниками рятувальних служб під час здійснення дії з рятування. Від швидкості їх реагування, професійності та якості надання домедичної допомоги залежать життя людей. Тому відмова у наданні домедичної допомоги має

тягнути притягнення особи до кримінальної відповідальності, а відтак відповідальність за ненадання домедичної допомоги має бути чітко визначена у межах кримінального законодавства.

Стаття присвячена розгляду питань, які пов'язані з необхідністю вдосконалення законодавства України щодо притягнення до кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері охорони здоров'я та службових обов'язків. Це дослідження та пропозиції автора направлені на усунення правових прогалин, які виникли після прийняття Закону України «Про екстрену медичну допомогу», у якому закріплюється можливість застосування кримінальної відповідальності за відмову у наданні домедичної допомоги. Наразі у кримінальному законодавстві України відсутнє визначення порядку та підстав для притягнення до кримінальної відповідальності за ненадання чи відмову у наданні домедичної допомоги, саме як правопорушення пов'язаного з виконанням службових обов'язків працівниками рятувальних служб в Україні, які не є медичними працівниками.

У статті проаналізовані положення Закону України «Про екстрену медичну допомогу» та сформульовані поняття «перша невідкладна допомога» та надано визначення терміну «належне виконання службових повноважень з надання домедичної допомоги». Автор надає власне формулювання складу кримінального правопорушення «Ненадання домедичної допомоги або необгрунтована відмова у її наданні», розглядає необхідність закріплення його у Кримінальному кодексі України, а також розкриває зміст кожного з елементів складу правопорушення. Особлива увага приділяється роз-

криттю змісту наступного елементу складу правопорушення: «спеціального суб'єкту».

Ключові слова: невідкладна медична допомога, домедична допомога, кримінальна відповідальність, професійні обов'язки, ненадання домедичної допомоги, спеціальний суб'єкт.

Tarasova I. The issue of criminal liability for failure to provide pre-medical assistance in Ukraine

The relevance of the topic of this study is due to the fact that in Ukraine, as a result of the full-scale Russian invasion and constant shelling of civilian infrastructure over the past three years, there has been an increase in cases of first aid provision by rescue workers during rescue operations. People's lives depend on the speed of their reaction, professionalism and quality of first aid provision. Therefore, refusal to provide first aid should entail criminal liability, and therefore liability for failure to provide first aid should be clearly defined within the framework of criminal legislation.

The article is devoted to the consideration of issues related to the need to improve the legislation of Ukraine on criminal liability for offenses in the field of health care and official duties. This study and the author's proposals are aimed at eliminating legal gaps that arose after the adoption of the Law of Ukraine "On Emergency Medical Care", which establishes the possibility of applying criminal liability for refusal to provide first aid. Currently, the criminal legislation of Ukraine does not define the procedure and grounds for criminal liability for failure to provide or refusal to provide first aid, namely as an offense related to the performance of official duties by rescue services employees in Ukraine who are not medical workers.

The article analyzes the provisions of the Law of Ukraine "On Emer-

gency Medical Care” and formulates the concept of “first aid” and provides a definition of the term “proper performance of official duties in providing first aid”. The author provides his own formulation of the criminal offense “Failure to provide first aid or unjustified refusal to provide it”, considers the need to enshrine it in the Criminal Code of Ukraine, and also reveals the content of each of the elements of the offense. Special attention is paid to revealing the content of the following element of the offense: “special subject”.

Key words: emergency medical care, first aid, criminal liability, professional duties, failure to provide first aid, special subject.

Література:

1. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року № 5081-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text> (дата звернення 08.12.2024р).

2. Дудка П. Ф., Добрянський Д. В., Бодарецька О. І., Петелицька Л. Б. Сучасні аспекти проведення серцево-легеневої реанімації. Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця,

Київ: 2019. URL: <https://patrul.in.ua/gromadyanyn/medytsyna/sertsevo-legeneva-reanimatsiya/> (дата звернення 01.12.2024 р).

3. Федоренко М. Надання домедичної допомоги, вимоги до аптечки першої допомоги. Довідник спеціаліста з охорони праці. Київ: 2015. №8. URL: <https://esop.mcfrr.ua/498054> (дата звернення 01.12.2024р).

4. Про затвердження порядку надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах: Наказ МОЗ України від 09.03.2022 №441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text> (дата звернення 07.10.2024)

5. Порядок і правила надання домедичної допомоги при різних типах ушкоджень. Методична розробка: / укладач. Левицький Н.Б./ Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Івано-Франківської області. URL: https://www.ifnmi.edu.ua/images/zagalna_informacia/civilnii_zahist/metodichni_materiali/7.pdf (дата звернення 07.10.2024)

6. Волянський П. Б., Долгий М. Л., Макаренко А. М., Дрозденко Н. В., Стрюк М. П. Нормативно-правове регулювання надання домедичної допомоги немедичними працівниками. Інвестиції: практика та досвід. Київ: 2016. № 3/2016. С. 63-66.